

Vlaamse schatkamer vol onbekende muziek

Toon Lambrechts 27-03-2013 Pag. 5

Onbekende topstukken uit de polyfonie, die het Vaticaan bezit, worden voor iedereen toegankelijk. De liefhebbers van oude muziek gaan spannende tijden tegemoet. Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege (CD&V) maakte 61.500 euro vrij voor het project en de KU Leuven doet haar duit in de zak.

Toon Lambrechts | De Alamire Foundation, verbonden aan de KU Leuven, legt de laatste hand aan een uniek project. De onderzoeksinstituten kreeg van het Vaticaan de toestemming een deel van zijn muziekcollectie uit de Lage Landen te digitaliseren. Geen evidente samenwerking, maar het resultaat is indrukwekkend.

Futuristisch

Het contrast is opvallend. Buiten, op een steenworp van het Sint-Pietersplein, een stedelijk landschap dat een soort tijdloosheid over zich heeft. Binnen een hoogtechnologisch lab vol computers, controlepanelen en scanners. Een uit de kluiten gewassen dataserver vult de helft van de ruimte. De koelers zoemen, blauwe lichttegels met het logo van het Vaticaan erop geven het geheel iets futuristisch.

Het is hier dat het gebeurt. Het Alamire Digital Lab, een mobiel laboratorium gespecialiseerd in het digitaliseren van muzikaal erfgoed, maakt er opnames van een collectie muziekhandschriften uit de Lage Landen van de late 14de eeuw tot de vroege 17de eeuw. De handschriften worden gefotografeerd en voorzien van metadata. Stuk voor stuk gaat het om polyfone composities. De manuscripten worden bewaard in de bibliotheek van het Vaticaan, maar behoren tot verschillende kapellen waaronder de Cappella Sistina en de Cappella Giulia.

Cultureel erfgoed

Het project is een samenwerking tussen de Alamire Foundation en de Biblioteca Apostolica Vaticana. Het Fonds voor Bijzonder Onderzoek van de KU Leuven financiert een deel van het onderzoek, de rest van het budget komt er met steun van de Vlaamse regering. Het conserveren en digitaliseren van cultureel erfgoed kreeg immers een belangrijke plaats in het beleidsplan Cultuur van de bevoegde minister, Joke Schauvliege. Want het gaat er niet enkel om die geschiedenis bijeen te brengen, maar ook te openen. We mogen in geen geval de digitale trein missen, vindt de minister. Dat ze geld vrijmaakt om Vaticaanse manuscripten te digitaliseren, is niet zo vreemd. Vlaanderen en heel de Lage Landen waren destijds het centrum van de polyfonie. Bijna alle componisten hebben ten minste een deel van hun carrière in de Lage Landen doorgebracht. De polyfone composities maken dan ook deel uit van ons erfgoed. Een erfgoed dat volgens kenners op dezelfde hoogte geplaatst mag worden als de schilderijen van de Vlaamse Primitieven.

Burcht met ander tijdsbesef

De Vaticaanse bibliotheek spreekt tot de verbeelding. Er hangt iets mysterieus over en doet denken aan geheime manuscripten, verboden boeken en verborgen kennis. De werkelijkheid is misschien minder spectaculair, maar toch. Toegang krijgen tot de Vaticaanse collectie was geen sinecure, weet Bart Demuyt, directeur van de Alamire Foundation. “Het waren geen evidente onderhandelingen. Het Vaticaan heeft soms wel iets weg van een burcht. Er heerst hier als het ware een ander tijdsbesef.”

“Ons oorspronkelijke doel was het digitaliseren van vijf manuscripten van de hand van Petrus Alamire die zich hier in het Vaticaan bevinden”, vertelt Demuyt. “We hebben in eerste instantie verscheidene malen geprobeerd contact op te nemen, echter zonder resultaat. Tenslotte ben ik zelf naar Rome afgereisd. Ik stond al bijna op het vliegtuig naar huis te wachten toen ik telefoon kreeg met de bevestiging of ik kon langskomen bij de prefect van de Biblioteca Apostolica Vaticana. 'Goed idee,' zei hij, 'maar er zijn nog 80.000 wachtende manuscripten voor u.' Het Vaticaan heeft natuurlijk andere prioriteiten voor conservering en digitalisering dan wij met de Alamire Foundation. Uiteindelijk zijn we naar een totaalproject toegegroeid. Naast de vijf manuscripten van Petrus Alamire digitaliseren we ook een collectie muziekhandschriften uit de Lage Landen.”

Muziekkalligraaf

De Alamire Foundation werd opgericht als een samenwerkingsverband tussen de Onderzoekseenheid Musicologie van de KU Leuven en Musica, het Impulscentrum voor Muziek. Het studiecentrum is vernoemd naar Petrus Alamire (zie kaderstuk), een van de belangrijkste muziekkalligrafen uit de 16de eeuw. De focus ligt op het ontstaan en de bloei van de Vlaamse polyfonie. Demuyt is dan ook bijzonder opgetogen over de kansen die de samenwerking met het Vaticaan biedt: “Het is moeilijk om het belang van de manuscripten die we aan het digitaliseren zijn, te overschatten. Vanaf de barok is de canon van de toenmalige muziek goed gekend, maar voor de polyfonie niet. Zeker 80 procent van deze muziekhandschriften bevat composities die we nog niet kennen. Muziek die nog nooit iemand van ons gehoord heeft.”

Tachtig miljoen pixels

De opstelling in het lab oogt bedrieglijk eenvoudig. Een camera op een statief, een houder voor het manuscript en twee flitslampen. Maar het gaat om een technische camera met een indrukwekkende resolutie van 80 miljoen pixels en het statief werd ooit ontworpen door het Britse leger, legt Linda Sayce uit. Ze is research associate bij de Alamire Foundation en werkt hier samen met collega's aan het digitaliseren van de manuscripten. Bladzijde per bladzijde worden er opnames gemaakt van de manuscripten. Eerst de recto's, dan de verso's, alles met uiterste voorzichtigheid. Monnikenwerk, ook nu.

Half duister

Het lokaal is normaal gezien verduisterd; de belichting gebeurt met de flits. Of het niet moeilijk werken is, de hele dag in het halfduister? “Het voelt inderdaad wel vreemd als je 's middags buitenkomt”, lacht Sayce. Op een tafel liggen werken klaar voor digitalisering. Een exemplaar is bijna zo groot als de tafel zelf. Bedoeld voor vocaal ensemble, omdat het door zijn afmetingen geschikt is om er met meerdere mensen tegelijk van af te lezen.

Sayce laat het resultaat zien van een opname. De mogelijkheden om de manuscripten in detail te bekijken zijn indrukwekkend. Zelfs de textuur van de verf van de illustraties is zichtbaar. “Voor veruit de meeste onderzoekers is dit resultaat meer dan voldoende. Dat maakt dat de manuscripten veel minder worden doorgebladerd, wat hun conservering ten goede komt. Zeker de oudste en meest kwetsbare geschriften gaan iedere keer achteruit wanneer ze worden geraadpleegd.”

Online

Maar digitaliseren is geen doel op zich. De beelden, en de bijbehorende metadata, worden opgenomen in de Integrated Database for Early Music (IDEM). Ook via de databank van de Vaticaanse bibliotheek zullen de werken online te raadplegen zijn. Niet alleen voor academici, maar ook voor het publiek. Op die manier kunnen bijvoorbeeld muziekensembles gespecialiseerd in polyfone stukken ermee aan de slag.

Kaderstukje: Petrus Alamire

Petrus Alamire (1470-1536) werd geboren in het Duitse Neurenberg, maar reisde op jonge leeftijd naar de Lage Landen. Over zijn echte naam heerst onduidelijkheid. Waarschijnlijk heette hij Imhoff, maar 'Alamire' verraadt zijn passie voor muziek. 'A' geeft de toonhoogte aan terwijl 'la', 'mi' en 're' muzieknoden zijn. Hij was een van de meest begaafde muziekkalligrafen van zijn tijd en auteur van een groot aantal rijkelijk verluchte muziekmanuscripten. Veel polyfonisten kennen we door zijn oeuvre. Hij moet een bezig man zijn geweest, want naast muziekkopist was hij mijnningénieur, zakenman en spion. (TL)